

Egyeztetési esetek ifjúsági regényekből*

1. rész

1. Előzmények, források és célok. A kiemelkedő tudósokról születésük kerek évfordulóin legtöbbször pályaképük megrajzolásával, munkásságuk egészének vagy részleteinek méltatásával szoktak megemlékezni. Megesik az is, hogy egy-egy közeli munkatársuk, tanítványuk személyes emlékek tükrében idézi fel egyéniségüket: kutatói, oktatói és magánemberi jellemvonásaikat. Van azonban más módja is a tisztelgő megemlékezésnek: olyan téma tárgyalása, amely kimagasló szerepet kapott a tudós életművében. Én ezt az utolsóként említett utat választom RÁCZ ENDRE tanár úr születésének századik évfordulója alkalmából.

Aki valamennyire is ismerte őt, az nyilván nem lepődik meg azon, hogy választásom a számára legkedvesebb kutatási témakörre, az egyeztetésre esett. Nem először, hiszen ilyen tárgyú írással köszöntöttem a hetvenedik születésnapjára összeállított emlékkönyvben (HORVÁTH 1992), majd – sajnos már megemlékezésül – megírtam az ottani cikk párját (HORVÁTH 1994), később pedig a tanár úr születésének kerek évfordulóin tartott előadásaimban szintén egyeztetési témákról szoltam (HORVÁTH 2003, 2013a).

Az imént említett vizsgálataim többsége nem célzott gyűjtésen alapult. Adataik véletlenszerűen, általában olvasgatás vagy tévézés közben kerültek előm. Érvényes ez az olyan egyeztetési cikkeimre is, amelyek nem évfordulókhoz kapcsolódtak (HORVÁTH 2004a, 2004b). Egyszer mégis előfordult, hogy egyeztetési tanulmányomnak célzott gyűjtés, nevezetesen egy drámakorpusz feldolgozása volt az alapja (HORVÁTH 2013a). Ez gyakorisági felmérésre, a szövegtípussal kapcsolatos megfigyelésekre is alkalmat adott. Eredményei azonban (tudomásom szerint) visszhangtalanul maradtak.

Csekély vigasz, sőt egyáltalán nem vigasztaló tény, hogy RÁCZ ENDRE egyeztetési monográfiájához (1991) sem kötődik nagyszámú hivatkozás. Ennek okai sokoldalú elemzést érdemelnének, de erre itt nem vállalkozom. Csupán egyet említek a lehetséges okok közül: a szintézis megjelenése után sokan úgy gondolhatták, hogy éppen az összefoglalás részletessége és magas színvonala miatt nemigen érdemes erre a témakörre nézve újabb vizsgálódással kísérletezni. (A cikkemet lezáró 6. pontban még szóba hozok egy-két feltehető okot.)

Ha valóban van ilyen vélemény, akkor nem értek egyet vele. Már csak azért sem, mert annak a korpusznak, amelyre a RÁCZ-féle monográfia épült, a legfrissebb tételei is az 1970-es évekből valók, így érdemes figyelmet fordítani arra, nem módosultak-e azóta valamelyest a könyvben bemutatott nyelvhasználati szokások. (Ezzel lényegében megegyező érvelésemet l. már korábban is: HORVÁTH 2004a: 11–12.)

* Köszönöm szépen LENGYEL KLÁRA támogató, egyes részletek továbbgondolására készítő lektori véleményét.

A tíz évvel ezelőtti korpuszvizsgálatom után most következő elemzésemmel visszatérek a véletlenszerűbb, tallózó jellegű gyűjtésből eredő adatszemléhez, de a korpuszfeldolgozásra is emlékeztető módon. Adataim ugyanis behatárolt körből, néhány ifjúsági regényből származnak, pontosabban négy terjedelmes sorozatból.

Időrendben az első az ezredforduló éveiből való: J. K. Rowling páratlan sikerű Harry Pottere; óriási népszerűségéhez nálunk Tóth Tamás Boldizsár remek fordítása is nagyban hozzájárult. A másik három eredeti magyar mű a 2010-es évekből. Közülük kettő napló formájában, illetőleg naplószerűen megírt regénysorozat a középiskolai évekről: az egyik Leiner Laurác: A Szent Johanna gimi, a másik Maros Edité: A Húvösvölgyi sulí. A harmadik magyar sorozat, az Időfutár pedig általános iskolában tanuló gyerekeknek és velük kapcsolatban álló felnőtteknek a szövevényes időutazásáról szól; az eredetileg rádiójátékként elkészült és sugárzott művet négy társszerzője – Gimesi Dóra, Jeli Viktória, Tasnádi István és Vészits Andrea – dolgozta át regénnyé. – A példák forrásainak rövidítéseit tanulmányom végén, a szakirodalom jegyzéke előtt oldom fel. – A Harry Potter-sorozat néhány adatát már előző írásaimban is felhasználtam; ezt az adott helyeken jelzem.

Tíz éve a drámakorpuszt azzal a szándékkal dolgoztam fel, hogy bizonyos jelenségekről (például az állítmánynak a több alany melletti számbeli egyeztetéséről) olyan képet adjak, amely az egymással versengő megoldások előfordulási arányait is feltárja. Az ifjúsági regényeket illetően erre nem törekszem. Olyan adatokat jegyeztem fel, amelyekben hibát, furcsaságot, szokatlanságot, érdekességet látok, azaz régebbi írásaim szóhasználatával: „mazsolaszemeket”. A példák között így természetesen olyan egyeztetési típusok is képviselődhetnek, amelyekről a szakirodalomban ritkán esik szó, olykor még a RÁCZ-monográfia is legfőlőbb érintőlegesen említi őket. Bemutatásuktól azt is remélem, hogy hasznosíthatók lesznek az egyetemi oktatásban, mivel a hallgatók az ismeretszerzésen kívül örömet is lelhetnek bennük.

A most következő szemlém példáinak nagy többsége az alany és az állítmány számbeli egyeztetésével kapcsolatos, de a személybeli és a tárgy irányította határozottságbeli egyeztetés, valamint a mennyiségjelző (és a *csupa*) utáni számhasználat szintén megjelenik.

2. Az alany és az állítmány számbeli egyeztetése. Az adatok csoportosításában elsősorban ahhoz a fejezethez igazodom, amelyet a múlt század utolsó harmadában használt egyetemi tankönyvben RÁCZ ENDRE írt erről a témáról (1968a), de persze nem az ottani rendszerezés egészének, hanem gyűjteményem sajátosságainak megfelelően.

2.1. Egyeztetés egy alannyal. Hiba vagy érdekesség természetesen főleg akkor várható, ha az alany és az állítmány alakja között – értelmi egyeztetésből adódóan – ellentmondás támad.

2.1.1. Egyes számú alany. Példaanyagomban az ilyen alany akkor idéz(hetne) elő értelmi egyeztetést, ha gyűjtőnév vagy mennyiségjelzős főnév.

A példasort olyan gyűjtőnévi adattal kezdem, amelyet már egy régebbi elemzésemben is bemutattam (HORVÁTH 2004a: 16): „A falakat és a rézsútos menyinyeztet borító poszttereken még mindig ott *röpködött* és *integetett* Ron kedvenc *kviddicscsapata, a Chudley Csúzik játékosai*” (HP. 4: 59). Itt éppen a halmozott

állítmány egyes száma bizonyítja a gyűjtőnév alanyi szerepét. Ha ugyanis az állítmány többes számú volna, abban szerintem nem értelmi egyeztetést látnánk, hanem úgy értenénk a mondatot, hogy a *játékosai* az alanya, a gyűjtőnév pedig birtokos jelző. (Igaz, akkor gördülékenyebb volna így: „Ron kedvenc *kviddicscsapatán a k*, a *Chudley Csúzlikn a k* a játékosai”.)

A másik gyűjtőneves példában a zárójelben beékelte vonatkozó mellékmondat tereli többes számba a (fő)mondat állítmányát (a mellékmondat fontos elemeit itt és a továbbiakban aláhúzással emelem ki): „Az egész *osztály* (mármint akik jelen voltak) kérdően *nézték* az azonosítatlan üres helyet” (SzJ. 1: 152). – Az efféle szerkesztésmódról RÁCZ ENDRE könyvében ezt olvashatjuk: „Az egyeztetésnek ez a felemás módja rejtettebbé válhat, ha az alanyt és az állítmányt olyan vonatkozó mellékmondat szakítja el egymástól, amelyben a gyűjtőnévi alanyra vonatkozó névmás – értelmi egyeztetéssel – többes számba kerül [...]. Ha mármost az ilyen többes számú vonatkozó névmás a mellékmondatban az alany szerepét tölti be, akkor természetesen a mellékmondatnak az állítmánya is többes számú lesz. S minthogy közvetve – a vonatkozó névmás segítségével – a főmondat alanyához is kapcsolódik a mellékmondatbeli többes számú állítmány, a főmondatnak rá következő állítmánya szinte észrevétlenül siklik át a többes számba” (RÁCZ 1991: 53). – A *felemás* jelző azt sejteti, hogy RÁCZ az ilyen mondatfűzést nem tartja egészen helyénvalónak; a *rejtettebbé válhat* és *észrevétlenül* részletek viszont erősen figyelembe veendő mentségre utalnak. A szerző tehát itt nem nyilvánít sommás véleményt. Könyvének összegző fejezetében azonban – noha csak mennyiségjelzős alanyú példát említve, de minden bizonnyal a gyűjtőnév esetére is érvényesen – leszögezi, hogy ezt az egyeztetésmódot nem tartja normasértőnek (RÁCZ 1991: 238). – Ehhez az értékeléshez hadd fűzzem még hozzá a saját, némileg eltérő véleményemet is: a mellékmondatban fellépő (és kétségtelenül indokolt) értelmi egyeztetés ellenére jobbnak tartanám, ha a főmondatbeli állítmány megmaradna az alaki egyeztetésnél, vagyis az egyes számnál.

RÁCZ ENDRE szintézisének (1991) számos részlete kiemeli, hogy a m e n y - n y i s é g j e l z ő s a l a n y mellett a mondategységen (tagmondaton) belül a köznyelvben csakis az alaki egyeztetés a szabályos, míg a mondategység határát átlépve érvényesülhet, sőt gyakori az értelmi egyeztetés, azaz a többes számú állítmány használata. A két egyeztetésmódot együtt szemlélteti ez a példa: „A szivárvány lassan elenyészett, a *két üstökös* pedig újra *összeolvadt*, s együtt egy óriási, fénylő lóherét *alkottak*” (HP. 4: 107).

Kétségtelenül hibás tehát a mondategységen belül az állítmánynak az olyan értelmi egyeztetése, amelyet nem közbevetés vagy beékelés idéz elő. Gyűjteményemben csak egy ilyen, valószínűleg egyszerűen a figyelmetlenség számlájára írható eset fordul elő: „A másik *két fiú* (két a-s) közben az igazak álmát *aludták*” (SzJ. 4: 369). (Igaz, itt is van közbevetés, de aligha ez okozza az értelmi egyeztetést.)

Jóval gyakrabban történik meg az, hogy a mennyiségjelzős alany után beékelődő, értelmi egyeztetést tükröző vonatkozó mellékmondat hatására kerül a főmondat állítmánya többes számba, ugyanúgy, ahogy a másodikként bemutatott gyűjtőneves példában. Érthető, hogy RÁCZ (1991: 65) ezt a jelenséget szinte szóról szóra úgy jellemzi, mint a gyűjtőnévvel kapcsolatban. A részletes tárgyaláskor itt sem

foglalmaz meg sommás nyelvhelyességi ítéletet, hanem az összegző fejezetben szögezi le (ide illő példát is említve), hogy ezt az egyeztetési módot nem tartja normasértőnek. – Idézem az ifjúsági regények ilyen adatait: „*Két idősebb boszorkány viszont, akik a hátsó sorban ültek, barátságos intéssel üdvözölték a Roxfort igazgatóját*” (HP. 5: 127; idézve már egy korábbi cikkemben is: HORVÁTH 2004b: 135–136); „*Két diák, akik az első sorban ültek, odaléptek Flitwickhez, és a könyökénél fogva talpra állították őt*” (HP. 5: 555); „*a két lány, akik még soha semmin nem vesztettek össze, most karba tett kézzel, duzzogva hátat fordítottak egymásnak*” (HP. 6: 505); „*A pálcáját lóbálva berontó Amycus láttán az a néhány hollóhátas, akik még a klubhelyiségben maradtak, rémülten menekültek a lépcső felé*” (HP. 7: 487); „*Még alsósok voltunk, amikor pár osztálytársunk, akik kifigyelték, hogy az átlagosnál többször kerülök kínos szituációkba, azzal kezdtek el cukkolni, hogy nekem tutira nem fog menni a csókolózás, mert nem tudom majd, hol vegyek levegőt közben*” (Hűv. 1: 216). – Ezekről természetesen ugyanaz a véleményem, mint a hozzájuk hasonló gyűjtőneves esetről: szívesebben látnék a főmondatban alaki egyeztetést, vagyis egyes számú állítmányt. (Hozzáteszem azonban, hogy az értelmi egyeztetéssel szemben korábban – HORVÁTH 1994: 305 – túlságosan szigorú voltam.)

A RÁCZ ENDRE adta jellemzésnek (1991: 53, 65, 238) nagyon fontos eleme, hogy a beékelődő mellékmondatban az értelmileg egyeztetett vonatkozó névmás az alany szerepét tölti be. Ha nem alany, akkor nincs kielégítő indok a főmondati állítmány többes számára. Úgy gondolom tehát, hogy RÁCZ sem pártolná az ilyen megoldásokat: „*A két hajszálra egyforma, koromfekete labda, amelyekre [Wood, a csapatkapitány] mutatott, egy árnyalattal kisebbek voltak, mint a piros kvaff*” (HP. 1: 159; egy korábbi cikkemben is idézve: HORVÁTH 2004b: 135); „*Az a sok nyomasztó gond pedig, amiken [Hanna] nap nap után annyit rágódott, hirtelen oly messze kerültek tőle, mintha csak valaki más történetei lennének*” (If. 6: 268).

Az alany után beékelődő, hozzá értelmi egyeztetéssel igazodó vonatkozó névmáson (és mellékmondaton) kívül persze másfajta közbevetés is többes számba terelheti az állítmányt. Érdekes példa erre a következő: „*Már szürkült az ég, amikor hatra a sulihoz értünk, így még viccesebb volt, ahogyan egy rakás feketébe öltözött gyerek, akár a kísértetek, a bejárat felé igyekeznek*” (SzJ. 1: 222). Szerintem a közbevetésbeli többes szám ellenére az állítmánynak az alany alakjához kellene igazodnia, vagyis az egyes számú forma volna helyes.

RÁCZ ENDRE a könyvében csak futólag említi az értelmezős egyes számú alannyal való egyeztetés kérdéskörét (1991: 67), részletesebben egy harminc évvel korábbi cikkében szól róla (1961: 405–408). Ebben a régebbi írásában hangsúlyozza: ha a mennyiségjelzős alannak többes számú vagy halmozott értelmezője van, akkor (a központosítás tanúsága szerint) közbevetésszerű értelmező után csakis az állítmány egyes száma a szabályos, míg a kiemelt (azaz nem közbevetés jellegű) értelmező után nem tekinthető hibának a többes számú állítmány használata sem. – Mivel az ifjúsági regényekből való adataim az utóbbi kategóriába tartoznak, nem hiba, hogy bennük az állítmány száma voltaképpen az értelmezőhöz igazodik: „*Ez a két nagyon tehetséges kislány, a Kassai-ikrek egy zenekarban énekelnek*” (Hűv. 1: 198); „*De mivel a két lájkmen, Dave és Macu nem bírják megállni, hogy ne kürtöljék világgá, ami éppen velük történik, a közösségiknek*

köszönhetően este nyolcra aki csak számít a Szent Johannában, és az is, aki nem, megérkezett” (SzJ. 7: 371).

2.1.2. Többes számú alany. Csak egy adatot találtam feljegyzésre méltónak. Ez azonban igazi csemege, ugyanis nem tartozik a szakirodalomban gyakran említett típusokhoz (vö. pl.: RÁCZ 1968a: 249–250, 1991: 30–33), mégis kétségtelenül szabályos. A predikatív szerkezetben részek és egész azonosítására kerül sor: „Ezek a *cafatkák* a földön tegnap még annak a tévés ürgének a *névkártyája* voltak!” (Hűv. 3: 24). Az állítmány névszói része nem kerülhet többes számba, hiszen egyetlen névkártya rongálódott meg; a segédigei rész viszont összhangban van az alany többes számával.

2.2. Egyeztetés két vagy több alannyal. Két vagy több alany jelenlétekor általában csupán az nem számít „versenyhelyzetnek” az állítmány számbeli egyeztetésében, ha mindegyik alany többes számú, hiszen ebben az esetben az állítmány természetesen szintén többesbe kerül. (Leginkább a plurale tantumok találkozása jelenthetne kivételt – vö. pl. RÁCZ 1968a: 254 –, de ez persze rendkívül ritka, és a vizsgált ifjúsági regényekben meg sem történik.) Ha viszont az alanyok mind egyes számúak, vagy ha vegyesen van köztük (egy vagy több) egyes és többes számú, akkor többnyire az állítmánynak az egyes és a többes számú használata is szóba jöhet.

2.2.1. Egyeztetés két vagy több egyes számú alannyal. „A magyar szakirodalomban az alany és az állítmány egyeztetésének a legbővebben tárgyalt kérdése az, miképpen egyezik az állítmány a két vagy több (halmozott) egyes számú, 3. személyű alannyal” (RÁCZ 1991: 96). Nem csoda, hogy RÁCZ ENDRE könyvében is ez a témái a leghosszabb, legrészletesebb fejezet.

És ugyanezzel a témával kapcsolatban mutatkozik meg a legvilágosabban az a módszertani különbség, amelyre a bevezetőben utaltam. Tíz évvel ezelőtt a drámakorpusz vizsgálatának központi eleme volt a két vagy több egyes számú alany melletti egyeztetésmódok versengésének gyakorisági adatokkal is jellemzett bemutatása. Az ifjúsági regényekre nézve lemondtam erről, hiszen az effajta felmérés az adatok teljes készletére irányuló gyűjtést követelt volna, nem pedig szemelgetőt.

Mivel a két vagy több egyes számú alany együttese általában lehetővé teszi az állítmánynak mind az alaki, mind az értelmi egyeztetését, csökken a hibázásnak, a furcsaságok vagy érdekességek megjelenésének az esélye. Figyelmemet tehát a gyűjtés folyamán az olyan esetekre fordítottam, amelyek a szakirodalomban nem kapnak nagy teret, ezért újdonságokkal szolgálhatnak. Ilyeneket az olyan alanyegyettesektől reméltem, amelyek gyűjtőnevet vagy mennyiségjelzős főnevet tartalmaznak. – Az igazsághoz hozzátartozik, hogy kutatási területként ez nem nevezhető abszolút újdonságnak, már csak azért sem, mert előző egyeztetési írásaimban szintén vizsgáltam ebben az irányban. Reménykedtem viszont abban, hogy pontosíthatom és bővíthetem korábbi megfigyeléseimet.

A gyűjtőnévi tagot is tartalmazó alanyhalmozás grammatikai témaként, nyelvhelyességi állásfoglalással még a RÁCZ-monográfia igen részletes fejezetében sincs meg, csupán példákban tűnik fel (1991: 101, 103), a jellegzetességére való utalás nélkül. A gyűjtőnév irányította egyeztetésről szóló cikkemben résztémává emeltem (HORVÁTH 2004a: 15–16), de az adatok csekély száma miatt kénytelen voltam nyitva hagyni a rá vonatkozó kérdéseimet: „Hogyan hat az egyeztetésre

az alanyok [ti. az együttes gyűjtőnévi és másféle tagjának] sorrendje? Befolyásolja-e az egyeztetést az, hogy az alanyok között van-e logikai birtokviszony?” (HORVÁTH 2004a: 16).

A drámakorpusz vizsgálatában visszatértem erre a témára, megkockáztatva egy hipotézist: „Mivel a gyűjtőnév mellett [a mondategységen belül] az alaki egyeztetés a szabályos, elvben akkor is erre számíthatunk, ha a gyűjtőnév egy másféle egyes számú főnév társaságában tölti be az alany szerepét” (HORVÁTH 2013a: 183). Ezt a feltevést a drámák adatai többségükben, a szórendtől függetlenül megerősítették, noha kivételképpen (az igei állítmány előrevetésével, topikalizációjával) akadt példa az értelmi egyeztetésre is.

Az ifjúsági regényekből mindössze három idetartozó adatot jegyezhettem fel; a gyűjtőnév mindháromban a partneréül szolgáló alany után áll, a harmadikban logikai birtokviszonyban: „A társaság mégis kedveszegetten tért vissza a Foltozott Üst-beli kandallóhoz, ahol *Harry és a Weasley-család* [...] búcsút vettek a Granger házaspártól és Hermionétól” (HP. 2: 64); „Harry hátulról még látta, ahogy *Csámpás* [macska] és a bilincses *trío* libasorban *elindulnak* az alagútban” (HP. 3: 347; idézve egy előző cikkemben is: HORVÁTH 2004a: 15); „*Kitti és csapata megálltak*, és lekezelően *visszanéztek* rám” (SzJ. 7: 320). Feltűnő, hogy az állítmány mindháromszor, (részben) különböző szerzőktől való adatokban értelmi egyeztetésű. (A harmadik példa új tagmondatában persze már nem megnevezés a többes szám.)

A gyűjtőneves típussal ellentétben a szakirodalom – bizonyára gyakoribb voltának köszönhetően – nem hagyta említetlenül azt az alanyegyüttest, amelyben *mennyiségjelzős főnév* szerepel. Vele kapcsolatban a Nyelvművelő kézikönyvben TOMPA JÓZSEF így ad tanácsot: „Ha az egyes számú alanyok közül valamelyiknek mennyiségjelzője vagy határozatlan névelője van, általában jobb az egyes számú állítmány” (1980: 148). Szintézisében RÁCZ ENDRE részletesebben, korpuszvizsgálatának eredményeit is figyelembe véve fejti ki TOMPÁÉVAL összhangban lévő véleményét: „Érdekes módon befolyásolják az alaki, illetőleg az értelmi egyeztetés érvényesülését a több egyes számú alany esetén is az egyetlen egyes számú alannal való kongruenciának a szabályai. Ez utóbbi vonatkozásban a mai köznyelvben az értelmi egyeztetés pongyolaságnak, sőt helytelenségnek minősül például a mennyiségjelzős egyes számú alany mellett [...]. Ha mármost a halmazott egyes számú alanyok egyike – különösen az állítmányhoz közelebb álló – mennyiségjelzős, illetőleg egy határozatlan névelős főnév, akkor az egyes számú egyeztetés járja, hiszen különben rajta marad a mondaton a pongyolaság bélyege, lenyomata. Még inkább így áll a dolog, ha mindegyik alany mennyiségjelzős, vagy ha az alanyoknak közös mennyiségjelzőjük van” (RÁCZ 1991: 101).

Az ilyen alanyegyüttesekkel a mennyiség irányította egyeztetésről szóló cikkemben (HORVÁTH 2004b: 136–137), valamint a 20. századi drámakorpuszt vizsgálóban (HORVÁTH 2013a: 183–184) szintén foglalkoztam.

RÁCZ ENDRE a szintézisét megalapozó korpusz ideillő mondataiban kizárólag alaki egyeztetést talált, vagyis az adatok tökéletesen alátámasztották véleményének a lényegét, ebből következően azonban nem igazolták az alanyok sorrendjének jelentőséget tulajdonító kiegészítő feltételezést.

A RÁCZ-féle korpussszal kortárs drámagyűjteményben szintén igen nagy az alaki egyeztetés fölénye. Ha az együttest vegyesen alkotják mennyiségjelzős és másféle alanyok, akkor az igei állítmány az esetek egyharmadában értelmi egyeztetésű, más altípusokban viszont az alaki egyeztetés kizárólagos vagy majdnem az (HORVÁTH 2013a: 183–184).

Az ifjúsági regények ideillő adatscsoportjának a képe ettől élesen különbözik, benne ugyanis az állítmány legtöbbször értelmi egyeztetésű. Alaki egyeztetésű adatot csupán kivételként idézhetek: „McGalagony professzor mellett Harry megpillantotta a komor és méltóságteljes Scrimgeourt [a mágiaügyi minisztert], és eltűnődött, vajon *a miniszter meg a többi magas beosztású személyiség* tényleg *sajnálja-e*, hogy Dumbledore meghalt” (HP. 6: 610); több alannyal a mennyiségjelzős előtt: „*Harry, Ginny, Neville és az összes halálfaló* önkéntelenül a tartály felé fordult” (HP. 5. 688). Egyébként abban a szerkezetben szintén alaki az állítmány egyeztetése, amelyben gyűjtőnévi alannyal szerepel együtt a mennyiségjelzős: „Plusz a próbák tuti, hogy jó hangulatban fognak telni, mert eleve ott *van* az ötös *fiúcsapat*, na meg *a két rocker*” (SzJ. 7: 170).

Az állítmány domináns, értelmi egyeztetésének bemutatását olyan esetekkel kezdem, amelyekben az alanyegyüttes mennyiségjelzős tagja a társa után helyezkedik el: „*Potter és néhány diáktársa* gyűlést tartottak a roxmorti Szárnyas vadkanban” (HP. 5: 529); „*Harry és a két Dumbledore* beléptek a szobába” (HP. 6: 258); „Amíg a lányok főreglyuktelőztak, fent említett *Tibi és a másik három fiú felvonultak* a könyvtárba, és várták, hogy véget érjen a beszélgetés” (If. 3: 50); „A folyosón a szekrényembe pakolva igyekeztem észrevétlen maradni, amíg *Kinga és a két a-s lány* hangosan, egymás szavába vágva *elcsörtettek* mögöttem” (SzJ. 1: 158); „Jó hangulatban ácsorogtunk a lépcső előtt, amikor *Kinga és a négy a-s lány megérkeztek* a sulihoz” (SzJ. 2: 49); „*Cortez és a többi menő diák* már ott csoportosultak, és valami hétvégi buliról *sztorizgattak*” (SzJ. 5: 128); „*Erre Kinga és a két rocker is abbahagyták* a dulakodást” (SzJ. 6: 36). – Az alanyegyüttesben a mennyiségjelzős tagot természetesen több partner is megelőzheti: „*Crak, Monstro és még egy pár társuk* elmélyülten *tanácskoztak* valamiről” (HP. 3: 113); „*Harry, Hermione és a nyolc Weasley* a beáramló sokasággal együtt *indultak el* a stadion bíborpiros futószőnyeggel borított lépcsőjén” (HP. 4: 100); „A parton *Ricsi, Cortez, Dave, Zsolti és a négy a-s lány bandáztak*” (SzJ. 4: 369); „*Cortez, Virág, Ricsi, Kinga, Dave, Zsolti, Andris, Robi és a négy a-s lány* még mindig ott *álltak és vihogtak* valamin” (SzJ. 4: 375). – A mennyiségjelzős alannyal végződő együttest olykor számállapot-határozó is kiegészíti (erősen támogatva a többes számú állítmány használatát): „Nem derült ki, hogy mit nem csinálnak még a kentaurok, mert ebben a pillanatban olyan hangos recsegés-ropogás hangzott fel a tisztás szélénél, hogy *Harry, Hermione és az ötven kentaur mind arafelé fordultak*” (HP. 5: 653); „*Virág, Ricsi, Kinga, Zsolti, Jacques, Macu, Dave, Gábor, Karcsi, Kata és a két rocker mind* a garázsban voltak” (SzJ. 6: 375).

A sort olyan adatokkal folytatom, amelyekben a mennyiségjelzős tag az alanyegyüttes élén áll: „*A három tanár és Caramel* a bárpulthoz *léptek*” (HP. 3: 187; idézve egy előző cikkemben is: HORVÁTH 2004b: 137). – A mennyiségjelzős alanyt persze több partner is követheti: „*A kilenc Weasley, valamint Harry és Hermione* a felhőtlen, mélykék ég alatt *költötték el* a vacsorát” (HP. 4: 64).

Olyan eset is előfordul, amelyben két mennyiségjelzős alany kapcsolódik egymással, hozzátoldással: „Karcsi elmesélése alapján *egy halom* Szent Johanná-s diák (és pár nem SzJG-s is) megérkeztek Karcsiékhoz szombat este fél nyolc körül” (SzJ. 6: 246).

A két egyes számú alany irányította egyeztetésnek egy egészen más altípusában meglepetés ért. RÁCZ ENDRE (1968a: 253, 1991: 122) kiemeli, hogy a nem egyszerű kapcsolatos viszonyú alanyok esetén az állítmány egyes számú szokott lenni, ugyanis általában csak a hozzá közelebb álló alany alakjához igazodik, a viszonytípusok nagy részében (elvileg) nem is igazodhat máshoz. A logika is azt diktálja, és RÁCZ példái szintén azt mutatják (l. őket a monográfia 122. és 133. lapja között az altípusok szerint elszórtan idézve), hogy az alanyok f o k o z ó k a p a c s o l a t o s v i s z o n y a is határozottan az állítmány egyes számát kívánja. Két ifjúsági regényben (azaz különböző szerzőktől!) azonban találtam egy-egy olyan példát, amelyben az alanyok viszonya ellenére az állítmány többes számú: „Még a falnak támaszkodó *Bulcsú, s ő t Búné* is érdeklődéssel követték Ervin beszámolóját” (If. 5: 41); „Még *Gábor, s ő t Kinga* is inkább kimentek, nehogy a tanárnő ott találja őket” (SzJ. 5: 107).

A több egyes számú alanyból álló együttesek szemléjét olyan adattal zárom, amelyben egyáltalán nem az állítmány többes száma kelt feltűnést, hanem az, hogy határozói bővítményének a s z e m é l y j e l e z é s e ellentétbe kerül vele: „A Mekiben aztán ment tovább a hülyülés, *Sanyi, Zoli, Dávid és Nóri* nagyon *elemében voltak*” (Hüv. 1: 187). Ehelyett mind az *elemében volt*, mind pedig az *elemükben voltak* megfelelő megoldás volna.

2.2.2. Egyeztetés különböző nyelvtani számú alanyokkal. Ilyenkor nagy szerephez juthat az úgynevezett k ö z e l s é g i egyeztetés, vagyis az állítmánynak a hozzá közelebb elhelyezkedő alanyhoz való igazodása. Ez mindenképpen alaki egyeztetés, de a többes számú alany mellett egyben értelmi is.

Először erre az egybeesésre idézek példát; benne az egyes számú alany mennyiségjelzős főnév: „Egy órával korábban *egy csapat* fehér taláros *pincér; valamint* aranyló kabátba bújó *zenészek* érkeztek az Odúba” (HP. 7: 119).

Az értelmi egyeztetés megzavarhatja, felülírhatja a közelségit: „Harry kilesett a [karácsony]fa alsó ágai között, s látta, hogy az övékkel szomszédos asztal mellett megmozdulnak a székek. Azután halk nyögéseket és sóhajokat hallott – *a tanárok és a miniszter leültek*” (HP. 3: 188).

Máskor a közelségi egyeztetés diadalmaskodik; példáimban az alanyok hozzátoldó kapcsolatos, illetőleg szembeállító ellentétes viszonyúak: „Sajnos a hajóra órákat kellett volna várni, de mivel *a rockerek és Gábor* is *vizes maradt* kicsit, a buszállomásra mentünk” (SzJ. 8/2: 224); – „*Grangerék* az ijedségtől, *Mrs Weasley* a dühtől *reszketett*” (HP. 2: 64); „*A dülöutat* bal felől alacsony növésű, kusza *szederccserjék*, jobbról magas, ápolt *sövény szegélyezte*” (HP. 7: 9).

(Folytatjuk.)